

Ukraine and its subject. The actuality of this theme is proved that in conditions of military operations in Ukraine there was a question of the correct qualification of such crimes, because in criminal and legal science any researches on this theme are practically absent. As objective indicators characterize external manifestations of crimes, they first become available for study and to determine the qualification of the crime in the first stage of investigation. They determine whether have committed acts of crime or administrative offence and whether this offence socially dangerous. Therefore, these signs should display all the essential features of the act. Note, that the question of definition of the object of a crime is the most debatable. The object of a crime belongs to number of those elements of *corpus delicti*, which is usually does not established in the criminal law, but certainly meant. Its content is established mainly by interpretation of the text of the law. The article describes different approaches to the study of the object and the objective side, the problems connected with their establishment. In this article the definition of generic and direct object is given, based on the dominant position of scientists according to which an object of a crime is public relations. Also found the volume and the maintenance of a concept "an established order of execution or passing of military service" as a generic object of the crime, defined additional obligatory and additional facultative objects. Also it is important to point, that on arms of Armed Forces of Ukraine there are a lot of different systems and types of weapon, ammunition, explosive, radioactive and others materials, which make the increased danger to people around. The use of these subjects and substances is connected with strict following to rules of limited circulation with them. Violation of these rules can lead to death and a mutilation of people, destruction of property, others serious consequences.

Key words: military crime, military service, faulty handling of weapons, public relations, an object of a crime, a subject of crime.

УДК 343.9(477)

Р. А. Панасенко

ДЕФЕНІЦІЯ РЕЙДЕРСТВА ТА ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ ІЗ СУМІЖНИМИ ПОНЯТТЯМИ

Статтю присвячено дослідженню дефініції поняття «рейдерство», його сутності, розкрито зміст самого досліджуваного явища. На основі аналізу встановлено, що поняття «рейдерство» спочатку мало легітимне, правове значення, першочергово використовувалося у військово-морській справі, але згодом мігрувало до економічної теорії, а в пострадянських країнах набуло кримінального відтінку. Виділено два періоди «рейдерства» в Україні, досліджено суміжні поняття та проведено порівняльний аналіз із досліджуваним явищем, визначено відмінні ознаки.

Ключові слова: кримінальне рейдерство, легітимне рейдерство, незаконне захоплення підприємств.

Постановка проблеми. Оскільки на сьогодні в українському законодавстві не існує єдиного та остаточного визначення терміна «рейдерство», автором зроблено спробу визначення цього поняття. Факультативно виділено два періоди «рейдерства» в Україні. Перший охоплює час від початку 90-х років до початку 2000-х рр. і пов'язаний з використанням напівзаконних методів приватизації державних підприємств © Панасенко Р. А., 2017

в Україні. Другий – триває з початку 2000-го року по сьогоднішній та характеризується захопленням підприємств різних форм власності з використанням незаконних методів та засобів, включаючи і вчинення різноманітних злочинів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової та спеціальної літератури виявляє очевидний дефіцит правових досліджень проблеми незаконного захоплення підприємств (рейдерства), хоча їх результати можуть бути цікавими як для кримінального, кримінально-процесуального, цивільного права, так і для інших галузей права. Викладене свідчить про потребу проведення поглибленого наукового аналізу проблеми. Водночас попри чисельні публікації з дослідження етимології та феноменології поняття «рейдерство» питання остаточного та єдиного його визначення так і не знайшло свого відображення на законодавчому рівні. Зазначений факт додатково вказує на актуальність цієї проблематики, яка неодноразово розглядалася таким вітчизняними вченими, як М.І. Бажанов, О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, О.М. Джужа, О.О. Дудоров, А.П. Закалюк, В.С. Зеленецький, О.Г. Кальман, М.І. Мельник, А.В. Смітюх, М.А. Погорецький, А.М. Орлеан, В. В. Сташис, Є.Л. Тацій, В.О.Туляков, І.К. Туркевич, В.І. Шакур та інші.

Формування цілей. Метою статті є висвітлення етимології та феноменології поняття «рейдерство», його сутності, розкриття змісту досліджуваного явища.

Виклад основного матеріалу. Ринкова економіка України у своєму поступальному розвитку стає дедалі привабливішою для вітчизняних та іноземних інвесторів. А втім, недосконалість корпоративного законодавства гальмує цей процес. У сфері економічних та майнових відносин поширюються різного роду зловживання. Одним з таких проявів є протиправне поглинання або незаконне захоплення підприємств різних форм власності методами насильства, шантажу, підкупу та інших зловживань, котре в правовій та економічній літературі отримало назву «рейдерство».

Випадки рейдерства в його різноманітних проявах можна спостерігати в різні часи та майже в усіх країнах з ринковою економікою. Зазвичай, це явище викликано різними чинниками: недосконалістю законодавства, бажанням іноземних компаній увійти на ринки інших країн тощо.

Перед розглядом етимології поняття вважаємо доцільним відатися до своєрідного екскурсу в історію українського рейдерства. Так, поняття «рейдер» на Заході існує давно, а в Україні – з початку 90-х років минулого століття. Поява рейдерства в Україні пов'язана з переходом країни на ринкові відносини, з чисельними прогалинами в чинному законодавстві, корумпованістю органів державної влади та іншими чинниками. Історію українського рейдерства умовно можна поділити на два періоди. Перший період охоплює час від початку 90-х років до початку 2000-х років і пов'язаний з використанням напівзаконних методів приватизації державних підприємств в Україні [1, с. 118]. У цей час Україна стає незалежною, відбувається перехід країни на ринкові відносини, визначаються політичні

центри, створюються злочинні угруповання. Важкий економічний стан країни супроводжувався зростанням корумпованості органів державної влади, наявністю великої кількості прогалин у чинному законодавстві, зростанням криміногенної ситуації в країні. Тоді ж набуло широкого вживання таке поняття як «рейдерство», що досить швидко перетворилося на вкрай актуальну й масштабну проблему для України, оскільки тісно пов'язане з діяльністю корумпованих посадовців з держструктур, а в непоодиноких випадках спирається й на інтереси міжнародних кримінальних інвесторів.

Аналогічна ситуація склалася в більшості пострадянських країн. Захоплення підприємств здійснювалося відкрито кримінальним шляхом, дуже часто – із застосуванням фізичного насильства. Правовий нігілізм супроводжувався нехтуванням правами людини, правопорядком країни. Із часом ситуація стала змінюватись: було прийнято низку нормативно-правових актів, економічний стан поліпшувався, знижувалася злочинність. Особливістю цього періоду є завершення процесу розподілу державної власності в країні.

Другий період триває з початку 2000-го року й до сьогодні. Він характеризується намаганням деяких бізнесових структур здійснити перерозподіл власності в державі завдяки вчиненню різноманітних злочинів [1, с. 121]. Один з головних доказів наявності проблеми рейдерських захоплень в Україні є видання Указу Президента України «Про посилення протидії рейдерству» від 19.03.2014 № 313/2014, де зазначена нагальна потреба посилення захисту прав суб'єктів господарювання, протидії протиправному позбавленню права власності, недопущення використання схем і методів рейдерського захоплення суб'єктів господарювання, заволодіння їх майном. Таким чином, навіть держава не заперечує факту рейдерства.

Для того, щоб розглянути зазначене явище всебічно та в повному обсязі з правової точки зору й запропонувати шляхи запобігання його проявам, треба з'ясувати його етимологію.

Проведене дослідження показало, що ані в юридичному енциклопедичному словнику О.Я. Сухарева, ані в шеститомній юридичній енциклопедії за редакцією Ю.С. Шемшученка [2; 3], ані в інших юридичних енциклопедичних словниках визначення поняття «рейдерство» немає. Лише в Словнику іншомовних слів за редакцією І.В. Льюхіна і Ф.М. Петрова (1954 року) є слово «raid». Англійською мовою воно має два значення: 1. «Проникання військових сил углиб ворожої території для дій у тилу ворога, на його комунікаціях»; 2. «Несподівана громадська ревізія, що здійснюється групою активістів за завданням громадської організації» [4]. Аналогічний зміст слову «рейд» міститься й у чотиритомному словнику російської мови А.П. Євгенєва (1983 рік): «несподівана перевірка, обстеження, що здійснюється групою активістів за завданням громадської організації» [5]. У сучасному англо-російському словнику (1996 рік) слово «raid» тлумачиться в двох аспектах, а саме як іменник і дієслово. Якщо його розглядати як іменник, то воно означає «набіг», «раптовий напад», як дієслово – «грабувати», «спустошувати», «робити спроби знищити курс

акцій способом продажу великої кількості цінних паперів». Отже, беручи до уваги основні смислові ознаки цього слова, зазначимо, що «рейдер» походить від англійського слова «raid» і означає «учасник набігу, нападу» [6].

Як з'ясовано вище, слово «рейдер» англійського походження. У середині минулого століття за часів військового протистояння Великобританії та Іспанії так називалося одне з англійських морських піратських суден, котре само здійснювало напад лише на іспанські торгові судна. Відтоді поняття «рейдер» увійшло до лексики військово-морської справи й означало проведення морських операцій під час військових дій спеціально підготовленими для знищення бойових і торгових суден ворога морськими суднами. Це поняття вживалося під час війни багатьма країнами світу. У країні СНД, зокрема й в Україні, зазначений термін потрапив із США, де рейдерство означає дії атакуючої сторони в процесах законного злиття та поглинання бізнесу. Тобто кримінального відтінку в цьому процесі в США немає, на відміну від нашої держави [7, с. 146].

Наукові дослідження юристів, економістів і напрацювання практиків М. Арманова, В. Глушкова, О. Джузи, О. Кальмана, А. Кінаха, В. Захматова, В. Крутова, М. Погорецького, П. Пригунова, В. Картавцева, А. Кушнар'ова, В. Куца, А. Орлеана, П. Орлова та інших, де аналізуються питання вивчення рейдерства, подають різні його визначення та види. Серед іншого, це «біле», «чорне», «сіре» тощо захоплення підприємства. Шляхи й практичні прийоми, пов'язані із своєчасною протидією незаконному захопленню підприємств в Україні, є актуальними й потребують більш ґрунтовних досліджень. До того ж, для вирішення цього завдання потрібно вивчити й саме явище, зокрема й у кримінологічному аспекті.

В англосаксонській правовій традиції недружнє поглинання означає банальну скупівлю акцій на ринку, котра здійснюється проти волі неефективного менеджменту та неуважних найбільших акціонерів. У загальному розумінні поглинання – це процес, у результаті якого активи компанії стають власністю покушця, а не загарбника. Поглинання здійснюється, коли одна компанія отримує контроль над іншою [8, с. 109].

На нашу думку, головний критерій відмінності між «недружнім поглинанням» та «кримінальним рейдерством» – законність дій сторони, котра зацікавлена контролювати активи. Дотримання законодавства – це саме той кордон, котрий розмежовує вороже поглинання. Рейдерство – це протиправний, незаконний перерозподіл власності. Навіть цілком законна операція щодо поглинання активів підприємства стає рейдерським актом, якщо хоча б на одному з її етапів застосовуються незаконні методи.

Нами досліджено, що в корпоративному праві США та Західної Європи терміном «рейдер» позначається особа, яка починає активно скуповувати акції чужої компанії для її поглинання способом отримання контрольного пакету. У своєму класичному прояві рейдер, уживаючи заходи з придбання чужої компанії, не порушує закон, а діє лише всупереч волі її керівництва та контролюючих акціонерів. Це дозволяє розглядати навіть випадки ворожого (недружного) поглинання підприємств як об'єктивні процеси, що сприяють

динаміці економічного зростання та розбудові потужної конкурентоспроможної економіки.

Проте в Україні (як і в більшості пострадянських країн) злиття та поглинання підприємств часто відбувається не за для оптимізації їх економічної діяльності, а скоріше з метою привласнення чужого майна. І тому, на наш погляд, буде помилкою називати суто економічне явище, пов'язане з поглинанням чи злиттям підприємств, терміном «рейдерство», що більше належить до правової сфери. Рейдерство в Україні має суттєву кримінальну складову [9]. Відверто злочинне захоплення чужої власності, поєднане з корупцією у судах та правоохоронних органах, закономірно викликає обурення суспільства й тому вимагає правової оцінки саме з боку правоохоронних органів.

З позиції МВС України рейдерство – це силове захоплення спірних підприємств, зокрема на виконання відповідних судових рішень на користь певних власників. Фахівці Служби безпеки України розглядають рейдерство як протиправне захоплення акціонерних товариств (поміж них і з державною часткою власності) сторонніми комерційними структурами через міноритарних акціонерів, котрі діють на їх користь. Водночас зазначається, що реалізація протиправних схем заволодіння акціонерними товариствами, які супроводжуються силовим захопленням адміністративних приміщень та зміною керівництва товариства стає окремим видом економічних злочинів [7, с. 151].

У законопроекті «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)» від 13.03.2007 № 3330 поняття рейдерство трактувалося як замовлення та (або) організація нападу на підприємство, установу, організацію для його захоплення, вчинене організованою групою. У документі було також передбачено зміни до ст.ст. 172, 221, 223, 375 Кримінального кодексу України з метою посилення відповідальності за дії, які є складовими рейдерства. Не вдаючись зараз у деталі аналізу зазначеного законопроекту, зауважимо проте, що ми, як і більшість учених, не підтримуємо ідею звуження кримінально-караного рейдерства лише до силового захоплення підприємства, адже відповідно до чинного КК України воно може розглядатися як бандітизм або розбій. Недаремно законопроект отримав негативний висновок експертів Головного науково-експертного управління та був повернутий суб'єктові права законодавчої ініціативи на доопрацювання [7, с. 151].

Як антисуспільну дію, що не має легітимності, але відбувається в абсолютно законний спосіб досліджуване поняття визначають фахівці Міністерства юстиції України. З точки зору фахівців органів прокуратури рейдерство – це злочинна діяльність організованих злочинних угруповань з привласнення чужого майна способом шахрайства з використанням неправосудних судових рішень за співучасті корумпованих чиновників [7, с. 152].

З аналізу вищезазначених поглядів, виникає питання розмежування та порівняння таких понять, як «рейдерство», «недружнє (вороже) поглинання» та «незаконне захоплення підприємства». На нашу думку,

рейдерство для України – це завжди складний і високоінтелектуальний, найчастіше саме злочинний бізнес, тобто кримінальний, як наприклад, зазначають вчені Кальман О.Г. та Погорецький А.М. [9, с. 37]. Поза тим, у працях згаданих учених уживається такий термін як «кримінальне рейдерство», котре завжди пов'язано із захопленням активів підприємства та використанням лише незаконних методів.

Аналізуючи низку точок зору вчених-правознавців, доходимо висновку, що таке визначення є найбільш вдалим саме для вітчизняного правового поля, адже рейдерство має і законні форми, без використання протиправних заходів. Отже, виходить, що «рейдерство» має як кримінальний аспект, так і законний, тобто як «незаконне захоплення підприємства», так і «недружнє (вороже) поглинання». На нашу думку, доречно надати визначення рейдерства, котре б повною мірою відобразило всі сторони цього явища. Отже, рейдерство – це незаконне захоплення підприємства з метою заволодіння його активами та з використанням незаконних методів і засобів (кримінальне рейдерство) або недружнє чи вороже поглинання підприємства з використанням законних (правових) засобів з тією ж метою. Таке визначення охоплює всі форми та види рейдерства (так зване «біле», «сіре» та «чорне» рейдерство).

Висновки. Таким чином, надане нами визначення поняття «рейдерство» вказує на те, що терміни «недружнє (вороже) поглинання» та «незаконне захоплення підприємства» входять до структури досліджуваного явища. До того ж, щоб запобігти в подальшому розбіжностям у поглядах учених щодо класифікації та трактування поняття «рейдерство», пропонуємо виокремити дві основні його форми, а саме: «кримінальне (протиправне) рейдерство або незаконне захоплення підприємства» та «недружнє (вороже) поглинання» або легітимне (законне) рейдерство. Тобто, ми пропонуємо ототожнювати два поняття «легітимне рейдерство» та «кримінальне рейдерство», хоча вони й входитимуть до структури рейдерства, а термін «незаконне захоплення підприємства» використовувати як синонім поняттю «кримінальне рейдерство».

Зауважимо, що зазначена схема розподілу рейдерства на дві форми надасть можливість чітко розмежувати рейдерство як протиправне, незаконне явище та правове, тобто легітимне (у межах законодавства). Отже, якщо рейдерство здійснюється з використанням, на будь-якій стадії, незаконних методів або засобів, то це завжди кримінальна форма рейдерства (кримінальне або протиправне рейдерство). У разі, коли поглинання підприємства здійснюється у межах закону або з використанням його прогалин, але не суперечить чинному законодавству, то це законна форма рейдерства (недружнє поглинання, легітимне рейдерство).

Безумовно, наведена класифікація рейдерства носить винятково рекомендаційний характер і є лише теоретичними поглядами автора на цю проблематику. На жаль, на законодавчому рівні зазначене розмежування на сьогодні відсутнє.

Використані джерела:

1. Москаленко С. Рейдерство: загальна характеристика, окреслення проблеми та шляхи боротьби / С. Москаленко // Практика. – 2007. - № 3 (57). – С. 117-121.
2. Юридический энциклопедический словарь/ гл. ред. А.Я. Сухарев; ред. кол.: М.М. Богуславский, М.И. Козырь, Г.М. Миньковский и др. – М.: Сов. энциклопедия, 1984. – 415 с.
3. Юридична енциклопедія: У 6 т. / ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. – К.: Укр. енциклопедія, 1998. – т. 5: П – С. – 736 с.
4. Словарь иностранных слов/ Под ред. И.В. Лёхина и проф. Ф.Н. Петрова. – М.: Гос. Изд-во иностр. и нац. словарей, 1954. – С. 598.
5. Словарь русского языка: В 4 т. – 3-е изд., стереотип./ АН СССР, Ин-т рус. яз.; Под ред. А.П. Евгеньевой. – М.: Русский язык, 1985 – 1988. – Т. 3: - П – Р. – С 701.
6. Новый англо-русский словарь / В.К. Мюллер, В.Л. Дашевская, В.А. Каплан и др. – М., 1996. – С. 593.
7. Кальман О. Г. Незаконне рейдерство: проблеми криміналізації / Кальман О.Г., Панасенко Р.А. // Шлях до кримінології. Пам'яті Анатолія Петровича Закалюка: збірник матеріалів / Національна академія правових наук. Координаційне бюро з проблем кримінології та кримінологічних досліджень. - К.; Запоріжжя: КПУ, 2010. - С. 142 - 155.
8. Беліков О. Рейдерство в Україні – реалії сьогодення / О. Беліков // Практика. – 2007. - № 4 (58). – С. 107-112.
9. Кальман О. Основні напрями протидії рейдерству як соціально-правовому явищу / Кальман О., Погорельський М. // Актуальні проблеми протидії рейдерству в Україні: зб. наук. праць / за заг. ред. В.М. Куца. – К.: Національна академія прокуратури – 2009 – С. 36-42.

Стаття надійшла до редколегії 01.09.2017

Панасенко Р. А. Дефиниция рейдерства и его соотношение со смежными понятиями

Статья посвящена исследованию этимологии и феноменологии понятия «рейдерство», его сущности; раскрыто содержание исследуемого явления. На основе анализа установлено, что понятие «рейдерство» первоначально носило легитимный характер и использовалось в военно-морском деле, но со временем мигрировало в экономическую теорию, а в постсоветских странах приобрело криминальный оттенок.

Ключевые слова: *криминальное и легитимное рейдерство, незаконный захват предприятий.*

Panasenko R. Definition of Raiding and its Correlation with other Related Concepts

The article presents a general definition of the notion of raiding, analysis and correlation with other related notions. Also mentioned that the definition of raiding concept at first was as a legal procedure, but later migrated to economic theory and acquired illegal tone, especially in post-Soviet Union countries.

Writer proposed his personal definition of the notion of raiding in Ukraine, at the same time assumed that raiding consists from two main parts. First part has legal context, called «legal raiding» and second part has illegal context, called «criminal raiding». Additionally, in article suggested to divide the history of Ukrainian raiding

on two periods. First period starts from the beginning 90 years to the ending of 2000 years, which tied with criminal privatization process. Second period starts from the beginning 2000 years to the nowadays, which tied with the illegal seizure of enterprises and committing different crimes.

Also in article described the main difference between «criminal and legal raiding» in Ukraine. The author proposed to use in legal field official juridical terms as «criminal and legal raiding», and explained that mentioned innovation will stop divergences in interpretation of the notion of raiding in the scientific community.

Key words: *criminal and legal raiding, illegal seizure of enterprises.*

УДК 347.77.033

Р. С. Филь

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У статті проаналізовано кримінально-правові норми щодо порушення прав промислової власності в таких провідних країнах світу, як: Австрія, Азербайджан, Бельгія, Білорусь, Болгарія, Грузія, Естонія, Іспанія, Казахстан, Киргизія, Латвія, Литва, Молдова, Нідерланди, Німеччина, Польща, Росія, США, Таджикистан, Туреччина, Туркменістан, Узбекистан, Франція, Швейцарія та Японія.

Ключевые слова: *промислова власність, кримінальна відповідальність, злочини проти інтелектуальної власності.*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку економіки, науково-технічного прогресу, лібералізації міжнародних ринків свідчать про становлення результатів інтелектуальної діяльності як рушійного чинника розвитку суспільства, оскільки інтелектуальна діяльність важлива не лише для духовного розвитку людини, а й для економічного стану держави. Тобто, рівень держави безпосередньо залежить від рівня розвитку інтелектуальної власності (зокрема її окремої групи – промислової власності) та її правової охорони в усіх галузях законодавства. Збільшення обсягів обігу об'єктів права інтелектуальної власності в господарській діяльності перетворюють ці об'єкти на важливий інструмент конкуренції держав за доступ до інноваційних ресурсів та ринків інноваційної продукції. На сьогодні в ЄС майже кожне третє робоче місце створено завдяки використанню об'єктів права інтелектуальної власності, з них близько 56 млн місць – за рахунок використання майнових прав на ці об'єкти та приблизно 20 млн місць – за рахунок їх передачі. Підприємства ЄС, які звертають належну увагу на захист своїх прав щодо інтелектуальної власності, забезпечують до 39 % її ВВП та генерують 90 % торгівлі ЄС із рештою країн світу.

Зазнавши серйозних економічних втрат від злочинів у сфері інтелектуальної власності, постіндустріальні країни світу виробили дієві стратегії протидії. Однак розширення правового захисту на нові об'єкти інтелектуальної діяльності вимагає постійної адаптації цих стратегій до норм міжнародного та національного законодавств, а також розробки нових шляхів кримінально-правової охорони прав промислової власності. Через це важливо розуміти сучасні тенденції в практичній реалізації цієї охорони як